

Mato Artuković

UZ POLEMIKU O «INDIFERENCIJI CRKVE PREMA JASENOVAČKIM ŽRTVAMA»

(sitan doprinos velikoj temi)

Poštovani gospodine uredniče,¹

Na ove retke i molbu da ih objavite potaknulo me je «Otvoreno pismo» g. Slavka Goldsteina nadbiskupu i kardinalu Josipu Bozaniću, koje ste objavili u Vašem listu 29. rujna 2009. (str. 10-11). Želio bih dati skromni doprinos objašnjenju nekih viđenja povijesti za koja mi se čini da ih i g. Goldstein prihvaća.

Bitna poruka koja se iz njegova pisma može pročitati sadržana je u misli izraženoj na samom početku pisma. Iako ju je formulirao u obliku pitanja, ona predstavlja teze i uvjerenja. G. Goldstein se nadao da će se «spektakularnim hodočašćem» prebroditi «indiferencija Crkve prema jasenovačkim žrtvama koja je trajala nekoliko predugih desetljeća». I dalje: «Možda se dešava povijesni prijelom, možda hrvatska Katolička crkva napokon preispituje svoj dosadašnji odnos prema traumatskim mjestima naše bliže prošlosti?» U ovom pitanju zapravo se vidi uvjerenje da takvog «preispitivanja» nije bilo. Samim tim izražava se negativan stav o ulozi Katoličke crkve u Drugom svjetskom ratu. Kasnija analiza g. Goldsteina pojedinih čina i riječi nadbiskupa Bozanića samo obrazlaže njegovu uvodnu tezu: indiferencija Katoličke crkve prema jasenovačkim žrtvama, i nespремnost Katoličke crkve da «kritički preispituje svoj dosadašnji odnos prema traumatskim mjestima naše bliže prošlosti».

G. Goldstein sigurno spada među one rijetke časne ljude bliske vlasti koji su se i u vrijeme komunističke diktature borili protiv jednoga strašnog mita: mita o 700 000, milijun, milijun i pol, dva milijuna i «milijona i milijona» (tako čitamo u propovijedi jednog episkopa) ubijenih Srba u Jasenovcu. (Govorit ću

¹ Ovaj tekst, samo prilično skraćen, poslan je Uredništvu *Jutarnjega lista* (i n/r g. Mladena Pleše) elektronskom poštom i faksom 2. listopada 2009. Uredništvo tih novina nije smatralo vrijednim objaviti ga. Tekst je u skraćenom obliku izašao u *Glasu Koncila* br. 43 od 25. listopada 2009. na str. 38-39.

ovdje samo o srpskim žrtvama, jer drugi nisu uvećavali žrtve svojih sunarodnjaka). Povjesnica će sigurno zapamtiti činjenicu da je g. Slavko Goldstein, nazovimo to ovaj tren malo slobodnije ali sasvim ispravno, bio *revizionist* koji je svojom potporom istraživanju Vladimira Žerjavića ovoga prevažnog problema, dirnuo dogmu «brojke» logora Jasenovac. Prije njega dr. Tuđman završio je u zatvoru i proskribiran je kao «šovinist», kojemu se i danas upisuje u grijeh da je «umanjivao žrtve Jasenovca». Kao što znamo, dr. Ivo Jelić je drastično kažnjen za isti «zločin», a *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture* zbog jedne rečenice o logoru u Jasenovcu zabranjena. Tu je pisalo: «Kroz taj logor prošli su deseci tisuća ljudi, od kojih je većina pogubljena u mnogim pokoljima što su ondje provodeni.»² Zagrebački SUBNOR to je ocijenio kao «ponovno preoravanje masovnih grobišta stotina tisuća leševa i kostura i bacanje njihova pepela u Savu da bi se prikrilo monstruozni zločin».³ Optužba i presuda je drastična, jer to što piše u tom «enciklopedijskom natucanju» «ne pokriva stradanje ni manjih etničkih grupacija».⁴ Posebno je isticano da se sličnom argumentacijom glede broja žrtava u Jasenovcu na sudu branio i uhićeni i osuđeni znanstvenik dr. Tuđman: «Zbog društvene opasnosti citiranih falsifikata (F. Tuđman ih je npr. na sudu upotrijebio u svojoj obrani)...», SUBNOR je tražio zabranu Enciklopedije.⁵ Naravno da su tada skočili svi oni koji su očekivali za sebe bogat plijen od žrtve (Lordan Zafranović je govorio npr. o «zločinačkom pokušaju krivotvorenja istine», nevjerojatnim pokušajima «falsificiranja broja žrtava u jasenovačkom logoru» što se «više ne može nazvati ni drskošću, već najordinarnijim zločinom»)⁶ To je bilo 1981!!!

«Sve istine koje se prešute, postaju otrovi.» Ova Nietzscheova misao vrijedi za sve, a čini mi se, u našoj novijoj povijesti, najviše za istinu o Jasenovcu. Ne znam ni jednoga ozbiljnijeg čovjeka u Hrvatskoj hrvatske nacionalnosti i katoličke vjeroispovijesti, bio obrazovan ili neobrazovan, koji ne osuđuje zločin u Jasenovcu. A valjda nema nikoga ni u bivšim strukturama vlasti KPH, KPJ, strukturama države SRH ili SFRJ, koji će ustvrditi da se nije izmišljalo stotine tisuća i preko milijun ubijenih u Jasenovcu! Pitam se: ZAŠTO? Koja je misija te laži? Ona nije izmišljena za jednokratnu upotrebu: dobivanje reparacija. Ona je branjena gotovo do posljednjeg daha komunističke države. Još i danas je u Srbiji ta laž službena istina o logoru Jasenovac. Zahvala svakako ide g. Goldsteinu za hrabrost kojom je podupro istraživanja

² *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb 1980., str. 305. «Heretičke» priloge «Koncentracioni logori» (str. 304-305) i «Teror okupatorsko-ustaške vladavine» (str. 656-657) napisao je dr. Ivan Jelić, znanstveni savjetnik u Institutu za suvremenu povijest.

³ Hrvatski institut za povijest, Ostavština dr. Ivana Jelića, dopis SUBNOR-a SR Hrvatske Gradski odbor Zagreb Izdavačkoj organizaciji «Školska knjiga» od 28. srpnja 1981.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

⁶ Filmska analiza istine o ratu, *Četvrti jul*, 30. lipnja 1981., br. 993.

Vladimira Žerjavića, koja su taj mit dovela u pitanje. Koji je bio učinak te laži o Jasenovcu na nacionalne odnose između Hrvata i Srba i na rat i agresiju 1991? Mislim presudan. «Mit – brojka» postala je simbol. Što bi Jasenovac izgubio od svoje veličine, simbola, žrtve, vrijednosti, svetosti s brojkom (***strašnom brojkom!***) od «nekoliko desetaka tisuća» žrtava koju su branili dr. Tuđman i dr. Jelić? Gotovo pola stoljeća u Hrvatskoj svi smo znali da je laž nekoliko stotina tisuća, 700 000 ili preko milijuna ubijenih Srba, ali je ta laž ipak ušla u sve enciklopedije, koje je potpisivao veliki Miroslav Krleža, u sve leksikone, udžbenike, ponavljana je milijune puta na TV-u, napisana milijune puta u novinama. Nakon pola stoljeća ispostavila nam je račun.

Polemika vlč. Živka Kustića, tada glavnog urednika Glasa Koncila, i protosinđela Atanasija Jeftića, kasnijega episkopa, i dr. Milana Bulajića, najbolje sintetizira svu ozbiljnost trenutka u kojem je polemika vođena i tragediju koja se rađala iz laži koja je uzgajana desetljećima. Vlč. Kustić je tada (srpanj 1988.) upozorio da se stvara «dogma hrvatske krivnje» i da je na djelu «neistina koja noževe brusi». Ovdje ne mogu ne spomenuti činjenicu da je osjetio potrebu da toj «brojci» u svojoj uskrsnoj poslanici u travnju 1991. veliku pažnju i prostor posveti i patrijarh Pavle. Nakon isticanja kako je neki španjolski inkvizitor pobio 114 000 ljudi, u poslanici piše i ovo: «Koliko je naša pogibija bila brojnija i strašnija za posljednjih pedeset godina? Samo u Jasenovcu, za četiri godine umoreno je, ako ne više, sigurno ne manje od 700 000 ljudi. Ako pitamo na koji način, jedan naš vrsni znalac i mislilac odgovora: 'Jasenovac je najveće srpsko grozilište, ništavilište, istrebivalište, gubilište, gde su ljudi satirani krvožderjem, koje sigurno ni knez demona ne pamti. To je novo raspeće Hristovo. To je greh grehova.' Nešto još gore je ovde (nastavlja Patrijarh) što se retko pominje. To je činjenica da je ovaj neuporedivi zločin ***do danas neokajan i nepokajan što dokazuju događaji koji se i danas dešavaju na istom mestu i od istih počinitelaca.***» (ist. M. A.) Patrijarh u toj poslanici dalje poziva na oprostjenje, ali uz obvezu koju je najveći Učitelj ljudi stavio kao uvjet Božjeg oprostjenja svakom čovjeku, dodaje i misli vladike žičkoga Nikolaja, pa kaže: «Ako bi se Srbi svetili ravnom merom za sve zločine koji su im u ovom veku učinjeni, šta bi morali da rade? Morali bi da žive ljude sahranjuju, da žive ljude peku na ognju, da živima skinu kožu, da decu seku na komade pred očima roditelja. To Srbi nikada nisu činili ni zverovima, a kamo li ljudima.»⁷

G. Goldstein govori o «indiferenciji Crkve prema jasenovačkim žrtvama koja je trajala nekoliko predugih desetljeća». Mislim da se nikako ne može govoriti o «indiferenciji». Katolička crkva je na čisto od Stepinca, a vidimo da je i prije njega bilo svećenika koji su osuđivali ustaški režim, da je logor u Jasenovcu «ljaga i sramota» NDH. G. Goldstein kaže da je zvao kardinala

⁷ Oprostiti moramo, zaboraviti ne smemo. Poslanica Srpske pravoslavne crkve o vaskrsu 1991., *Politika* od 7. travnja 1991.

Kuharića i vlč. Kustića da dođu u Jasenovac. Oni to ipak nisu učinili. Bilo bi dragocjeno da nam je on rekao što su mu rekli zbog čega to nisu učinili. Nije li logično pretpostaviti da je visoki predstavnik Katoličke crkve mogao doći u Jasenovac sada zato što se ipak počelo govoriti o nekim drugim «brojkama»? Pitam se kao čovjek: je li ubojstvo teži zločin ili laž o ubojstvu koja potiče novi zločin? Pojedinaac kojemu je netko ubijen, može naći moralnu snagu i oprostiti za ubojstvo svoga djeteta, brata, roditelja, rođaka. Ali izmišljena žrtva, žrtva koja ne postoji, ona postaje svojina iracionalnog uma. Zločin u Jasenovcu, onakav kakav se zbio, u nebo je vapijući grijeh. Zar mu treba što dodavati da ga se osudi? I s kojom namjerom mu se dodaje? Baš ta laž, a ne istina, ta laž otrovala je um i srce stotitna tisuća i pobila stotine tisuća i preko milijun ljudi učinila prognanicima i sirotinjom. Pa eto, usudujem se glasno priupitati otkuda indiferencija prema laži o jasenovačkim žrtvama «koja je trajala nekoliko predugih desetljeća», a nas je npr. u Slavoniji to stajalo strašnih žrtava? U Slavanskom Brodu ubijeno je 29 djece (ubijene u majčinoj utrobi, a znam barem za jedno takvo dijete, ne ću spominjati da mi razne civilne udruge ne predbace ideologizaciju). Doprinos g. Goldsteina demitologizaciji jasenovačkog mita izuzetno je velik, i on je svakako posljednji čovjek od utjecajnijih javnih radnika iz doba komunizma koji na to treba odgovoriti žrtvama.

Ako se danas Katoličkoj crkvi predbacuje «indiferencija prema jasenovačkim žrtvama koja je trajala nekoliko predugih desetljeća», ili da je kardinal Bozanić došao prekasno, a Kuharić da nije došao nikako, legitimno je upitati dvoje: 1. Zašto nikada u Jasenovcu nije bio Josip Broz Tito? 2. Za koji bi se zločin u Jasenovcu prelati Katoličke crkve trebali ispričavati, kajati, o kojemu govoriti? Za onaj stvarni od nekoliko desetaka tisuća ubijenih (što je užasan zločin!), za koji su hrabri znanstvenici koji su ga branili kao povijesnu istinu išli u zatvor i bili proganjeni, ili onaj izmišljeni, uzgajan gotovo pola stoljeća? Po mojem skromnom mišljenju, nije u pitanju «indiferencija od nekoliko predugih desetljeća» razlog što katolički prelati nisu bili u Jasenovcu, nego laž o broju ubijenih u Jasenovcu, koja je trajala «nekoliko predugih desetljeća» i traje još uvijek, a za koju se svaki put u Jasenovcu i na svakom mjestu i u svakoj prigodi optuživalo Katoličku crkvu. Koliko ja znam, Katolička crkva uvijek je osuđivala zločin u Jasenovcu. Ali dopustiti da je se veže za izmišljeni broj ubijenih u Jasenovcu, zločin koji nije niti učinjen, i da je se smatra duhovnim vođom i mentorom ustaškog režima i zločina koji ni ustaše nisu počinile, neistina je i apsurd. Kao katolik, sam bih protestirao da je bilo koji katolički prelat prihvatio takvu «istinuu», jer se njome hrvatski narod proglašava genocidnim.

Pokušat ću ovdje objasniti podrijetlo tog apsurdna i laži. Hrvatski narod proglašavan je genocidnim i nasljedno sklonim neprijateljstvu prema Srbima i u 19. stoljeću, u vrijeme kada nije bilo Jasenovca. Ta ideologija dobila je svoj konačni oblik u vrijeme Khuena-Héderváryja kada je stvoren «kult

ugroženog Srbina». Za glavnog neprijatelja afirmacije srpske državne ideje i tada je najutjecajnija srpska stranka u Hrvatskoj, Srpska samostalna stranka (ali ne samo ona i ne samo u Hrvatskoj), proglašavala Katoličku crkvu, pa je zagrebački *Srbobran* zastupao mišljenje da je «rimski tijara» s Hrvatima kao sredstvom protiv Srba natkrilila i Turke, te su «grijesi turske čalme kud i kamo lakši nego crna kronika onih zala što ih počinije obzoraški đedi» od prvog susreta Srba i Hrvata. Cijela druga polovica 19. stoljeća odzvanja u srpskim novinama plačem o «ugroženom Srbinu», koji je građanin «drugoga i trećega reda», kojega se «proganja», kojemu se ne dopušta «srbovati» (samo postojanje tog termina govori suprotno). Čak i u vrijeme Khuena. Nositelj tih nasljednih neprijateljskih poriva i ideja hrvatskog naroda jest katoličko svećenstvo. Sva ta problematika objašnjena je najjednostavnije i simbolično u programatskom članku pod naslovom «Srbi i Hrvati» u zagrebačkom *Srbobranu* i brošuri Nikole Stojanovića iz 1902. (izašla pod istim naslovom u Novom Sadu). Tu je naviješten rat Hrvatima «do istrage naše ili vaše». Rat između Hrvata i Srba treba poticati, a ne priječiti. Izvori nadahnuća Nikole Stojanovića za ovakve misli su Ludwig Gumplowicz i Houston Stewart Chamberlain. Opće je poznata činjenica da je Chamberlain jedan od idejnih prethodnika nacionalsocijalizma i rasizma Hitlerova sustava. Uz Gumplowicza, i on spada među one koji su bili «Hitlers ideologische Lehrmeister». Na takvim idejama Stojanović je razradio svoje: da treba poticati rat Srba i Hrvata, da će Srbi pobijediti jamči autoru uvjerenje da su Srbi «supreriornija rasa», da su narod budućnosti jer da su oni liberali, a Hrvati su relikv prošlosti jer da su klerikalni; jamči mu činjenica da su Srbi svugdje pomiješani s Hrvatima; osobito ga ohrabruje činjenica da tome već u njegovo vrijeme pridonose hrvatski naprednjaci koji shvaćaju ideju srpstva kao ideju budućnosti. Osnovni razlog što hrvatstvo već nije uništeno, jest klerikalizam, jesu «popovi» kao glavni akteri hrvatske društvene i političke scene. (Uz «popovstvo» spominje i «čivutstvo», koje da je uzrok degeneracije hrvatskog društva. Srpska samostalna stranka inače je bila izrazito antisemitska). Ali, za Stojanovića i njegove sljedbenike do duboko u 20. stoljeće, kod Hrvata je proglašeno klerikalizmom ono što je kod Srba rodoljublje.

Tih apsurdnih teza drže se još i danas čak i neki srpski povjesničari. To su stalne formule, tipična mjesta obrasca koja su počela okoštavati. Ispod kalupa, koji je postavio Stojanović na početku 20. stoljeća, ispadale su desetljećima, a osobito na kraju 20. st., jednake ukalupljene misli ukoričene u debele knjige s tobože visokim znanstvenim dometima. Ono u čemu ga se osobito slijedilo jest uporna osuda Katoličke crkve. Stojanović je preteča svih srditih napadača tijekom 20. stoljeća, jer misli da je katolicizam zapravo spriječio širenje srpstva. Prema tome, «kad je Stojanović navijestio potrebu uništenja klerikalizma, kao preduvjet propasti hrvatstva, on je time samo izrazio uvjerenje da bi ideja pravoslavnog velikosrpstva bila kadra nadvladati hrvatstvo kad bi u njegovoj potki uspjela nadvladati katoličanstvo. U obzorju te opsjene javlja se, jamačno, sve ono začudno osuvremenjavanje Stojanovićevih

teza u današnje doba.»⁸ Ova ocjena dr. Franje Tuđmana i danas čvrsto stoji kao znanstveno utemeljeno objašnjenje dosega Stojanovićevih teza.

Laž o Jasenovcu nastala je iz ovih izvora, iz političke misli i ideologije, koju sam nazvao, bez ikakvih iluzija i pretenzija da bude prihvaćeno, «srbo-branština», «kult ugroženog Srbina». «Srbobranština» je iskoristila jednu užasnu tragediju i zločin počinjen u logoru u Jasenovcu, da se od nekoliko desetaka tisuća žrtava naprave stotine tisuća, 700 000, milijun, pa čak i «milijoni i milijoni». Glavni krivac trebala je biti Katolička crkva u hrvatskom narodu. Možda baš tu treba tražiti razloge za stav Katoličke crkve, a nikako «indiferenciju prema jasenovačkim žrtvama koja je trajala nekoliko predugih desetljeća».

Jednom će svi koji žele dobro hrvatskom i srpskom narodu, svi koji traže istinu, a tu sigurno spada i g. Slavko Goldstein, morati pitati tvorce i branitelje mita o milijunskim srpskim žrtvama u Jasenovcu: zašto su lagali? Zašto ne protestiraju sada kad se u svijetu dižu spomenici toj laži i tako produžava da jednom bude ponovno izvor novih tragedija?

Završio bih riječima uzoritog kardinala: «Ovomu je mjestu, kao i stotinama drugih stratišta u Hrvatskoj, potrebna istina kojoj se ništa ne dodaje i iz koje se ništa ne izostavlja; istina koja ne će biti ušutkana novim ideologijama i promicana do razine novih poniženja i zločina» jer «ovdje baš sve vapi za istinom i molitvom».

⁸ Dr. F. Tuđman, *Bespuća*, Zagreb 1990, str. 377.